

պարզեցանք: Որդին համարվում է և որպեսզի է
յարմար բնակչի ձեռքից բաց չը թողնել՝ կապել և
կենդանի յանձնել իշխանութեան և կամ հակա-
ռակ դեպքում սպանել: Արդար օղիին նրա հա-
ւատարմութեան վրա ամենին չէ կասկածում:
Օգոստոսի 15-ին, երեկոյան, վերադառնալով
Արմաիի գաւառից, որ դնացել էր Արաշիձէի
սպանութիւնից յետոյ և որտեղ իր աղբակների
մօտ թողել էր կնոջը, Արդար օղիին գալիս է
իր հայրենի Հաջալի գիւղը և մտնում է մի ինչ
որ թուրքի տուն, որի աղջիկը իբր թէ Ար-
դար օղիու սիրուհին է եղած: Թէև աղջկայ
հայրը զիմարում է, չէ համաձայնում ա-
ւազակին ընդունել, սակայն հնազանդում է
աւազակի սպանութիւններին: Հայ ուսուցիչ
յետոյ՝ պատմութիւն է ընկերոջը հակել ի-
րան, իսկ ինքը պառկում է հանգստանալու:
Երբ խորք քնի մէջ է մտնում, ընկերը յարմար
բոլոր համարելով իր մտադրութիւններն իրա-
դրածելու՝ հրացանի մի հարուածով աւազակին
տեղն ու տեղը անհնչացնում է, գնալով աջ
կողմից մտնելով դուռն է գալիս ձախ ուսի
վրայից: Աւազակը գնալով համարակցութեան պէս տե-
ղից վեր է ցատկում և իսկոյն հակառակ կող-
մը վայր ընկնում անհնչացած: Աւազակապանը
խուցնի գալիս է Ղազարի և եղբոր թեման մասին
յայտնում գաւառապետին: Գաւառապետը մար-
դիկ է ուղարկում աւազակի դիակը Ղազարի
բերելու, որտեղ գաւառական բժիշկը անդամա-
հատելուց և կարծիք ընտելութիւնները կատարե-
լուց յետոյ, յետ են ուղարկում: Աւազակապան-
ը նոյնպէս քանտարկից: Մեղ հետ միասին
մեր գաւառի խաղող աղբաբնակութիւնը միասն-
աբար լիայոյ է, որ պ. Կանչելի, իրան յա-
տուկ եղանակով և փորձառութեամբ, կաշխատի
ամենակարգ ժամանակամիջոցում մաքրել մեր
գաւառը քառասունի չափ աւազակներից, որոնք
իրանց յանգուցն արարելով արգելք են հան-
դիմանում աղբաբնակութեան տնտեսական խա-
ղող պարապմունքներին:

Ա. Աւարեղեան

ՆԱՄԱԿ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՆՅՈՒՅ

Օգոստոսի 13-ին

Մեծոփ օրհնութիւնը այժմ հաստատուելիս
վճարում է: Օգոստոսի 6-ին մեծոփի պղինձը
զրկեց մեծ սեղանի վրա և անցեալ կիրակի ա-
ռաջին անգամ կատարեց օրհնութեան առա-
ջին մաղթանքը: Թէև օրհնութեան օրը հաստա-
տուելիս չէ որոշված, սակայն քառասուն երրորդ
օրվայ հաշուով պէտք է կատարվի խաչվերաց
ածին, սեպտեմբերի 14-ին:

Մի քանի աղբեղիկ անձանց մէջ միտք է յղա-
ցել հարսիքի մի առանձին բժիշկի գիւղի հա-
մար, որպէս զի ամբողջ հասարակութեանը
մատչելի լինի բժիշկի օգնութիւնը կարեւոր դէպ-
քում: Յանկանում ենք կատարեալ աջօգնութիւն
այս համակրելի մտքին, որով չառ չըստընենք

չէ ղապեղ չարունակ խրախուսել Զարափ-բէշի
գաղանդութիւնները, պարզեցանք իրան գա-
նադան չընայանելով և աստիճաններով...
Մարդկային ցեղապետ Զարափն էր, որ 1894
թ. առաջին խմբով արշաւեց պարսից հողում
գտնվող հայոց մի վանքի: Գերիկի վրա և չորս-
հին ասնեղ գտնվող ուխտաւորների, չը կարո-
ղացաւ վանքը քանդել, այլ քիթը կտրած հե-
ռացաւ՝ տանելով մի քանի պոչը կտրած սեա-
տաւար: Նոյն Զարափն էր, որ անցեալ տարի
իր արհմարտը խմբելով ամբողջ Հաղբակը
քարոզեց արեւ, անասնի գաղանդութիւններ
գործեց և հասաւ մինչև Վայոց-ձոր: Նա էր, որ
անցեալ տարի յունիս ամսին, ս. Կարգուղիմէոս
Աւարեղի վանքի մօտ աւելի քան 800 հայ
գաղանդաններին կոտորեց մինչև վերջին ան-
հատը... Զարափը երկրպային մի պատահաւ էր
ամբողջ Հաղբակի և առհասարակ սահմանադրի
համար, այդ բանը չառ լաւ էր ըմբռնել թիւր-
քաց կառավարութիւնը և տարի չէր անցնում,
որ Զարափը չը պարզեցանք իր արիւնքը իր
կատարած վայրագ գաղանդութիւններին: Զարափը
Համիդիէ հեծեալների տաք հագարի հրամա-
նատար էր կարգված: Եւ ահա հէնց նոյն այդ
գաղանդարիւնարքու ցեղի վրաններին վրա էր,
որ յարձակվեց «կաշաղներին» մի ստուգա խումբ
անցեալ յունիսին կոտորված հայերի վրէժը լու-
ծելու գիտաւորութեամբ:

և գաղթականներ աղաւթում էր լինեն վանա-
կան բժիշկների կամայականութիւնից:
Երբէք լուր տարածվեց, որ ձեռնարանի տեսուչ պ.
Կոստանեան պաշտօնադէս հրաժարվել է տեսուչ-
ութիւնից: Հետաքրքրվելով այս հարցով, տեղեկա-
ցանք հաստատ աղբեղից, որ տեսուչը օգոստոսի
11-ին Արաշիձէի մի հետադիր է ուղարկել
Վահագնաբէ, որով յայտնում է, թէ իրան հասած
լուրերից երևում է, որ ինքը դեռ ևս համար-
վում է ձեռնարանի պաշտօնակց, բայց որովհետև
նրա առաջարկած ծրագիրը (երեկ 3 տարվայ
պայմանի մասին է յիշեցնում) չընդունվեց ժա-
մանակին, ուստի ինքը աղաղակի պատասխա-
նաւորութիւնը չէ կարող վերցնել իր վրա: Ար-
դեօք սա հրաժարական է, բողոք է, թէ մի այլ
բան... որ թող է տալիս «խնայար» և հնազանդ
պահպանողական գաւառը՝ դէպի եկեղեցու պե-
տը և դուրսը... Ուր են ձեր լեզուները, պահ-
պանողական հայեր, որ մի ժամանակ վատա-
բանում էիք ամենաքաղաքավարի հրաժարվողին:

Ա. Օսմանեան

ՆԱՄԱԿ ՍՈՐԻՍՄԻՅ

Օգոստոսի 17-ին

Օգոստոսի 13-ին, երեկոյան 9 ժամին, եր-
կաթուղու Գոմի կայարանից չարաբանով իր բը-
նակալայրը վերադառնալով՝ գնալով հար եղա-
Բրիլի գիւղի կալուածատէր իշխան Գիտաւորիձէ:
Իր փառաբան որդու ուղեկցութեամբ հասնե-
լով գիւղից ոչ հեռու գտնված կամուրջին՝ իշ-
խան Գիտաւորիձէ տեսնում է կամուրջը քանդ-
ված: Ի՞նչում է չարաբանից՝ իրաւութիւնը մօ-
տիկից զիտելու համար: Հէնց որ մի քիչ հեռա-
նում է սրբուց, թիկի ետից պարպուղ հրացա-
նը իշխանին գետին է դրոշմում: Երկու գնալի
միասին աջ ուսի կողմից մտնելով կրծքի վան-
դակից դուրս են թռչում: Ականատես որդին, սար-
ապահար եղած՝ փախչում է մօտիկ գիւղը: Մի
քանի գիւղացիների հետ վերադառնալով՝ գրո-
շում է ձորը մանկան տարնալով մէջ: Գիտ տուն
չը հասցնելով՝ վերադառնալով իշխանը մեռնում է:

Աղբեղիկ իշխանի անալիզիսով մահը սարսափ
է աղբի ողջ չըլնանի իշխանների վրա, իրարանց-
ման մէջ են նաև գիւղացիները: Երեւոյնգործու-
թեան ընտելութիւնը աղապատեցանում է, որ իշխա-
նին սպանողը Բրիլի գիւղի բնակիչ է՝ Բեսոս Ի-
մերեկիձիլի, իշխան Գիտաւորիձէի հպատակ
գիւղացիներից մէկը: Ինքը՝ Բեսոս Խմբիկիձիլի-
ն չէ ուրանում իր յանցանքը, նա խոստովա-
նել է ընդհինիս և խնդրում է, որ ուրիշ ոչ քիչ
չը մեղադրեն այդ սպանութեան մէջ: Նա իր
այդ վարմունքը բացարձակօրէն պատճառաբա-
նում է նրանով, թէ հանգուցեալ իշխանը վեր-
ջին տարիներս այնքան էր կեղեքում իր հպա-
տակ գիւղացիներին, այնքան տանջում, հարստա-
հարում, որ անկարելի էր գիմանալ «Ուրիշ էքը
չէր մնացել, ասել է ընդհինիս Բեսոս Խմբիկի-
ձիլիին, կամ պէտք է իշխանը մեռնէր, որ մենք

Խնայէս վերի ասեղներ, թիւրքաց կառավարու-
թիւնը, օգտվելով վերայիշեալ առիթներից, քըր-
դական մի խառնիճաւաճ բազմութիւն ուղար-
կեց Սպանաթի վրա: Նրանք վայրենի գաղանդնե-
րի նման ներս խուժելով՝ սկզբում յարձակվե-
ցին փոքրիկ անպաշտպան գիւղերի վրա—Հըմ-
բանաւան, Բեռաբիլ, Սլաւնիլ և այլն—որտեղ
մի քանիսին կոտորելով՝ մնացածներին էլ
փախցրին և նրանց ունեցածը թալանեցին: Եւ
երբ պարսից կառավարութեան կողմից դիմա-
դրութեան չը հանդիպեցին, աւելի ևս կատա-
ղած, լրբացած, իրանց գաղանդութիւնները չա-
րունակելով՝ առաջ անցան: Բաշիքուղուկների
այդ խումբը յարձակվելով խոյի մօտ գտնվող
Վատ գիւղի վրա—որտեղ հայեր և պարսիկներ
միասին են ապրում—միանգամայն հիմնադրեցին
է անում և 200-ից աւելի հայեր կոտորում: Ա-
ւելակ են դարձնում և նոյն տեղերում գտնվող
Ղարա-Թախա պարսկաբնակ գիւղը և տարաւը
ընում տանում: Բայց պարսիկ բարեխիղճ պաշ-
տօնակց Սամ-ամ Նիզամի չորհրդէ գիւղի աւա-
րը յետ է խլվում քրքրելից:

Սարսափը ընդհանուր է... Թշուառ, անպաշա-
պան փողովուրդը աւելի ևս սարսափում, յու-
սահանում է նրա համար, որ քրքրական այդ
անասնիկ գաղանդութիւններին արդեւ զնոյ
չը կայ: Պարսիկ թուլամորթ պաշտօնականները
զլիններ միանգամայն կորցրել են, չը նայելով

աղաւթներ և կամ մենք՝ բոլոր գիւղացիներս...
Ուստի գիւղացու այդ համարձակ պատճառա-
բանութիւնը մեծ յուզմունք է առաջ բերել:
Հանգուցեալ իշխանի որդին երկիւղից նոյն օրը
հեռագրով գիւղի է կոչվաւ կառավարչապետին
և խնդրել, որ միջոցներ ձեռք առնվին՝ իր կեան-
քը ապահովելու գիւղացիներին դէմ: Թէև սպա-
նողը պարզ խոստովանում է իր գործած
յանցանքը, բայց այնու ամենայնիւ ընտելութիւ-
նը դեռ չարունակվում է. տեսակ-տեսակ են-
թաղութիւններ չառ են անվում: Լուր է
պատում իբր թէ իշխան Սըբաթով, որ նոյն-
պէս խիստ է դէպի իր գիւղացիները, անստա-
րագիր նամակ է ստացել իր սպանալիքներից:

Ի լրումն՝ աւելորդ չէ յիշատակել, որ հան-
գուցեալ իշխան Գիտաւորիձէ այն անձն է,
որը Թիֆլիսի վրաց բանակային ընտելութիւնների
պայքարի ժամանակ յարձակվելով «НОВОЕ ОБОЗ-
рѣніе» լրագրի խմբագրի վրա՝ վերաւորեց
նրան:

Ն. Գ.

ՆԱՄԱԿ ԻԳՈՒԹԻՅ

Օգոստոսի 14-ին

Երէկ, ճաշին, իղիբում յանկարծ մի անսպա-
նելի լուր տարածվեց, թէ պատասխան 50,000
բուլբի անհետացել է և նրա փոխանակ յայտն-
վել է մի ծրար սովորական թղթերով լի: Լուրը
որքան և անհաստատ, բայց կամայ-կամայ
հալեց այսպէս—Այստեղի գանձարանը պա-
տանից հրաւէր է ստանում գալ ստանալ իր
հասցեով Թիֆլիսի պետական բանկից եկած
50,000 բ.: Գանձարանից դալիս են հաշաւագր, որ
մի այլ ծառայող և մի պահպան: Երբ ստորա-
գրում ստանում են ծրարը, ծառայողին (տեղա-
ցի հայ է) թուում է, որ ծրարը սովորականից
բարակ է, ուստի տաւջարկում է պատուէլ ծը-
րարը, թէ և ուրիշ ոչ մի կասկածելի նշան չէ
ունենում վրան, կիքները լինում են կանոնա-
ւոր: Պատուէլ են, և յայտնվում է փողի փոխա-
րէն միայն սովորական թղթերի մի ծառ: Ան-
միջապէս հետագիւրցել Թիֆլիս, իսկ այստեղ էլ
վրա հասնի գաւառապետի օգնականը, ընդիշը և
արձանագրութիւն կազմեցին այս անօրինակ
դէպքը մասին:

Մի քանի օր արանից առաջ կողքում երկրա-
յարժի մի քանի ցնցումներ են եղել, վնասվել է ե-
կեղեցու դռնակաւորանը, և մի քանի այլ տեղերում
էլ ձեղքուածքներ են տեսնուցել: Ահահասարակ
կողքում և նրա շրջակայքում յաւանակի ստոր-
երկրեայ ցնցումներ են պատահում: Անցեալ
տարիներն էլ կողքից քիչ հեռու մի թուրք
գիւղի հանդերը ահալին փոփոխութեան են-
թարկվեցին ստորերկրեայ շարժումներից, տեղ-
տեղ արտերն իրար տեղ բռնեցին, տեղ-տեղ
խիստ հեռացան նախկին տեղերից: Կողքի չըր-
ջակայքում լեռների ահալին բացուածքներ կան:

Ա. Ա.

որ իրանց տրամադրութեան տակ ունեն աւելի
քան 2000 զինուոր, խնդանթիւն և այլ պատե-
րազմական ուղղմութիւնը, որոնք սակայն միան-
գամայն անհոգ և ունեւոր լինում են դատա-
պարտված, անձեռնհաս և անընդունակ պաշա-
տանք—գեղակալներին չորհրդէ Աւելի մեծ պա-
տահաս են պարսից հաղիւթաւ պաշտօնականները
Սպանաթի հայերի համար, դրանք խմբելով
մտնում են գիւղերը իբր թէ խուզարկելու և
«կաշաղներին» բռնելու, բայց իրապէս գիւղերը
թալանելու, կաշաղներ վերցնելու և այլ բար-
բարոյութիւններ կատարելու նպատակով:

Մարդ աղչում է, տեսնելով այսքան չիտի,
այսքան աղմուկ ու իրարանցում, և այդ բոլորը
ինչու համար, որովհետև հայը յանգնել է մի
քանի բողոք կոտորել... Մէկը հորցնող լինի
նրանք էին դրանք անցեալ տարիները, երբ հա-
րան երկրում—Հաղբակում և Վասպուրական-
ում արիւնք ահալին գետերով էր վազում, երբ
գիւղները հաղբակներով էին փոխվում, երբ որը
մնացած երկրանների և մայրերի սիրտ մորմո-
րող ողբը մինչև երկինքն էր բարձրանում:

Գարձեալ հին—քաղաքացի պարսիկների մի-
ջոցով լուր առինք, որ Զարափի վրանների տե-
ղը Վանից պաշտօնականներ են եկել հիւսիսատու-
նիկ հետ ընտելութիւններ կատարելու և «չա-
րագործները» գտնելով՝ արդարադատութեան
ձեռքը յանձնելու: Անտարակոյս այս բոլոր չը-

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բաղրու, օգոստոսի 17-ին

«Մշակի» 59-րդ համարում տպագրված էր մի
նամակ, Ն. Գաւթեան ստորագրութեամբ, որը
չօչալում էր իմ պատիւը, հիմնվելով փողոցի
լուրերի վրա, որոնք մեծ եռանդով ինձ վրա
տարածում էին իմ ամուսնու մահվան առիթով
գանազան դատարկապարտներ, ուրիշների մահ-
վան խակական պատճառ եղող սրիկաներ, քրէա-
կան և բարոյական պատասխանատւութիւնից
հալքելութեամբ խուսափող լուր և անհոգ
Գէղի ուրիշի ընտանեկան կեանքը յարգանք ըզ-
գալը, դէպի ուրիշի հոգեկան վիճակը, վիշ-
տը գգուցութեամբ վերաբերվելը,—այս բոլոր
ստորական անհրաժեշտ պահանջներ են, որ ան-
վում են և պէտք է անվեն ամեն մի մար-
դուց: Այս, այդ բոլոր տարրական, բայց անհրա-
ժեշտ պահանջները մոռացութեան արկեցին այն
սովորի բողբէին, երբ իմ հանգուցեալ ամուսնը
դեռ զագաղանք էր, երբ ես չը գիտէի, թէ իմ
թշուառ ձակատագիրս ողբում, թէ մաղերս փեա-
տեմ, տեսնելով որ ինչպէս իմ կեանքս մէկը
փչում է իր մահով, իսկ այդ մահվան սրիկայ-
հերոսը ազատ չըլնում է հասարակութեան մէջ,
նոր դոճի փնտելում և երկի ծիծաղում է ինձ
վրա, ինձ, այս, որ ցանկանալով իմ վիշտը իմ
տան չորս պատերի մէջ ամփոփել, չը հատկա-
ցայ թէ զբանով ես աղաւթում եմ թիւրք բաշի-
քուղուկի ինտիկաններ ունեցող սրիկային և զըթ-
բաղութիւն եմ բերում իմ զլինիս Բայց վատ-
տը կատարված է, անցածը չէ վերադառնալ:
«Մշակի» Բաղրու թղթակից Ն. Գաւթեան, որ
իմ տան չէմք մի անգամ ոտ չէ դրած, որ ոչ
մի տեղեկութիւն չէր կարող ունենալ իմ ըն-
տանեկան կեանքից, չը գիտեմ ինչ հիման վրա
—իմ ընտանեկան ծանր վիշտս դարձրել է յար-
ձակման առաքելայ իմ դէմ, իմ կնոջ մահը դարձ-
րել է մի դէպք ինձ մարդասպան անուանելու, և
մինչև անգամ իբրի հիմք բերում է իմ «անցեալը»,
բաւականանալով միայն այդ «անցեալը» խուցով:
Այդ ամենը պ. Գաւթեան անում է իմ կնոջ
մահվան առիթով: Ձեր թղթակիցը՝ մտածելու
անընդունակ ուղեղների և աղակաւորած սրտերի
և ամեն մի քաղութեան արամալիք լեզուների
վրա աղբեղում համար՝ ընտրել էր հին ասիական
դէպքը, լալիան կնոջ խուսերը, ասելով. «Ամուս-
նական դոճի մայրը փեսային է մեղադրում. նա
բողբում է հրապարակաւ ամենի ամենի»:

Արդարադատութիւն էր պահանջելով իմ
դէմ, որին յանցաւոր էին հրատարակում, որով-
հետև կինը մեռել է... բայց ով էր հարցնում
իմ վիշտս, ոչ թէ այդ մահվան պատճառով, այլ
վիշտ, որ ունէի դեռ ամուսնուս կենդանութեան
ժամանակ: Յանգաւոր հրատարակեցին, դատի
մասնեցին, արդարադատութեան մասնեցին:
Ինձ ինչ էր մնում Ֆանատիկոս ամբոխի դէպ-
վիշների դէմ անելու, եթէ ոչ սպասելու այդ
փոթ իրարանցումից էլի մեծապէս տուժող
հայ տարրն է լինելու... Այսպէս է եղել հայի
ձակատագրի սկզբից մինչև վերջը:

Այս բողբէի լուր բերին, թէ պարսիկ պաշ-
տօնականները մտել են գիւղը և հայ գաղթական-
ներին փողովում ու տանում վրաններին մէջ են
ածում: Այդպէս վարվել են հետեալ գիւղերի
հետ—Ստանայի, Սաւառ, Հաթիւն, Սաւառ և
այլն: Ստանայում է նոյնպիսի վարմունք նաև
Ղաւաթար, Փայաջուկ և մնացած գիւղերի վերա-
բերմամբ: Անտանեցին այն է, որ չը բաւակա-
նանալով գաղթականներին հաւաքելով, կառա-
վարութեան ազա՝ պաշտօնականներ իրարան-
չիւր գիւղից ահալին գետերներ կաշաղը են
վերցնում, օրինակ Մահաթից ստացել են 150
պարսկական թիւման, Հաթիւնից—130 թիւ-
ման, Սաւաթից 80 թիւման, Սաւաթից 40 թիւ-
ման: Տակաւին չեն առել Փայաջուկ, Ղաւաթար հա-
րուտ գիւղերից, որտեղ նոյնպէս սպառվում է:
Թէև հայերը հեռագրերն են ուղարկել Աղբը-
պատականի ընդհանուր կառավարիչ Ամիր-Նի-
զամին, սակայն պատասխան տակաւին ստացած
չեն:

Գրութիւնը օրհասական է. տեսնելը ինչով
կը վերջանայ: Սովորել հետեւեցներ ենք գու-
շակում Սալմաստի համար:

Պարսիկ

արդարագաղտնական ձայնին Այժմ ասան ներկայացնում եմ ձեր խմբագրությունը իշխանության և դատաւարական պրոկուրորի վճիռը իմ մասին և այն ստեղծող զրամայի մասին, որի մէջ եւ անձնապէս անշուք մեղք ունեւմ, որքան և զուր և ձեր թղթակիցներին ամեն մէկը Գրեթե այդ պաշտօնական քննութեան մէջ, թէ ինչ է իմ յանցանքս և հաղորդեցեք ձեր բոլոր ընթերցողներին, իսկ եթէ կը գտնէք, որ ես անմեղ, բամբաստված եմ, թող տուէք ասել այդ նորոգեալ, ինչպէս թող էք տուել ձեր թղթակից Ն. Գալիկեանին չօգտել իմ պատիւը և իմ հասարակական գործունէութիւնը:— 25-ը որ ես էլ իբրեւ բժիշկ, գտնէ մի մազաչափ թեթեւացում եմ մարդու վիշաք. ուրեմն արքան մեծ անաղնուութիւն է ինձ իդուր վիշաք պատճառել: Մշակիչ սինեակներում ինձ վրա զրոյարտութիւն կարգադրող հասարակութեանը այժմ թող տուէք, որ կարգաչ պաշտօնական արձանագրութեան միջոց և այս սողերը, որոնք պատկանում են իմ հանգուցեալ կնոջ ձեռքին և որ զրկված են նրա հարազատ մօրը. Ս.յն ժամանակ ես չը կարողացայ սպանել նրան, բայց այժմ կը սպանեմ նրան և ապա ինձ կը սպանեմ ու կազատեմ Նիքիւմին (տղերիս գրողին) ինձանից:— Ե՛րբ տեսնա իսկ թէ ի՞նչ է այդ ճիշտ, այդ սրկանք, կարգաչեք պաշտօնական ընտելութիւնը: արդեալ կը գտնէք նրա անունը: Ստուգեցէք նորս պաշտօնական արձանագրութիւնից և տեսէք, թէ որքան անարդար և անխելձ են այն մարդիկ, որոնք իմ անպատւած ընտանիքի վիշաք ինձ բաւական չը համարելով, դեռ ինձ վրա կեղտ էլ են քսում: Այո, թէ ես այս նամակն իմ պատիւն է վերականգնում, բայց ոչ ոք չէ կարող վարձատել այն վիշաքը, որ ես զգում եմ, տեսնելով անիրաւութիւնը և անբարոյականութիւնը: Ուրեմն տեսէք, որ իմ կնոջ մահվան պատճառը ես չեմ, այլ նրա ծանր վիշաքը, որի հերոսն այսօր անպատիւ պատում է նոր զոհեր վնասելով, և թէ իմ կնոջ մահվան պատճառով նրա ազգականների թափած կոկորդիլոսի արտասանքները անկեղծ են, ուրեմն թող նրանք արդարագաղտնական ձայններն նրա դէմ, որովհետեւ ես արդէն կորցրի իմ հաւատս զէպի մարդկային արդարութիւնը:

Բժշկապետ Ն. Վարդապետեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՍԻՐ

Օգոստոսի 24-ին կողմնական կառավարչապետ Իշխան Գօրիցին՝ ճանապարհ է ընկնելու զէպի կարսի նահանգը: Լսում ենք, որ սեպտեմբերին իշխանը սէպը է այցելել Ներսիսի նահանգը:

Հաստատ աղբիւրից մեզ տեղեկացնում են, որ զէպիցների միջադեպին ժողովի անդամները կը գտն թիֆլիսի սեպտեմբերի սկզբին: Հիւրերի համար օդատնիքով է 200 անկողին կարող պարգեւներով թիֆլիսի ժողովարանում: Ժողովի անդամները թիֆլիսում մի քանի նիստ ունենալուց յետոյ՝ կը կատարեն ճանապարհորդութիւններ մեր երկրի զանազան մասերում, զէպիցական նպատակով:

Մեր պարտքն ենք համարում այսօր տպագրել բժիշկ Ն. Վարդապետեանցի նամակը, որով նա նպատակ ունի արգարանալ այն անսովոր ծանր մեղադրանքներից, որ մի քանի ամիս առաջ բարդում էին նրա վրա թէ Բաղուի հասարակութիւնը, և թէ Մշակիչ թղթակցի հետ միասին ուրիշ լրագրիւրներ: Պարտքը իր նամակի հետ միասին ներկայացրեց մեր խմբագրութեանը դատաստանական իշխանութեան կատարած քննութեան արդիւնքը, որի վրա և հիմնված է նրա հերքումը: Ուրախութեամբ միջոց տալով պարանին արգարանալ, անհրաժեշտ ենք համարում նկատել, որ մեր թղթակիցը նպատակ չէ ունեցել և չէր էլ կարող ունենալ զրոյարտութիւն անել, նա միայն ճշգրիտ արձագանք է հանդիսացել այն ծանր տպաւորութեան, որ գործեց ամբողջ Բաղուի վրա մի կնոջ եղեռնական ինքնասպանութիւնը, և ասան այդ արձագանքն է, որ անկողնապահ կերպով արտայայտվել է Մշակիչ № 59-ի թղթակցութեան մէջ: Ընթերցողները կարող են համոզվել այդ բանում՝ նորից կարդալով այդ թղթակցութիւնը:

«Արարատ» ամսագիրը հաղորդում է, որ Էջմիածնի միաբնակիցներն անգամ երկուսուսուրդ վարդապետ Արսէն Գլուհեան գնաց Մոսկվա՝ իր ուսումը շարունակելու համար իբրեւ ազատ ունկնդիր այնտեղի համալսարանում:

«Каспий» լրագրում կարդում ենք. «Մամուլի զընտուր վարչութեան երկու խնդրեք է ուղարկված՝ Բաղուում ամենօրեայ լրագրիւրներ հրատարակելու համար. մէկ խնդրատուն է՝ նախկին ակցիզային պաշտօնեայ Վ. Ջիւրենկո և միւսը՝ մասնաւոր հաւատարմատար Պիտրովսկի»:

«Новое Время» հաւատացնում է, որ «օգոստոսի 15-ից թիֆլիսում բացվում է եօթն դասարանեան առնորակեան դպրոց»։ Հաւատացնում ենք Պետերբուրգի լրագրին, որ այսօր արդէն օգոստոսի 21-ն է, բայց այդպիսի դպրոց մեր քաղաքում չէ բացված:

ԱՂԱՍՏԱՅԱՅԻ մեր թղթակիցը հաղորդում է մեզ օգոստոսի 18-ից. «Հրաւիրում ենք ուշադրութիւն դարձնել խմբերով Աղստաֆա եկող ընդամ, ծարաւ, մերկ ու հիւանդ գաղթականների վրա, որոնք ամեն բանից զուրկ լինելով, չարքանքով այստեղ զեղբերում են, ճանապարհածախք չունենալու պատճառով: Այսօր եկան աշտեղ 25 հոգի այր, կին, երեխայ, բոլորը համարեա հիւանդ գաղթականներ, զորիկ նոյն իսկ օրական հացի միջոցներից»:

ՆԵՐՔԻՆ ԳԱՆՈՒՐ ԳԱՄԱՐԸ ԳԻՂԻԿ ԻՄԵՂ ԳՐՈՒՄ ԵՆ. «Ամբողջ Ներսիսի գաւառը, այս օրերի, շորհիւ ձմեռվայ անսովոր ցրտերի, հացի մեծ պակասութեան է զգում. երկիւղ տիրել է ժողովրդին: Անցեալ տարի ցորենի խալովար ծախվում էր 15 ռուբլ, իսկ այս տարի—28—30 ռուբլ: Կասկած չը կայ, որ մի քանի ժամանակից յետոյ գինը կը բարձրանայ մինչև 35 ռ. և դուրս աւելի: Խաղողի բերքն էլ այս տարի այնքան միսթարական չէ: Այս տեսակի դժուար հանգամանքներում ժողովրդի աղքատ դասակարգը ուրիշ ելք չը գտնելով դիմում է կորստաբեր միջոցի, այն է նա իր անչարժ կաշեքերից մէկը գրաւ է դնում հարուստ գրամեղերի մօտ, այն յոյսով, որ կը կարողանայ յաջող տարվա ցանքերի եկամուտով վճարել իր պարտքը և յետ ստանալ գրաւը, բայց հակառակ իր սպասածին նա ընդմիջա զրկվում է կայրից»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՐԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. Պօլսից հեռագրում են լսողունի լրագրիւրներին. «Ռուսը արձակելու զէպը տեղի ունենալուց յետոյ իսկայն հայոց պատրիարքը գնաց պալատ ինքնելու, որ պաշտպանվեն անմեղ հայերը և պատախան ստացաւ, որ սուլթանը խիստ հրամաններ է արձակել չը զիպէլ հայերին և սպառնացել է, որ եթէ գաւառներում որ և է վնաս հասցնվի, սէտք է պատասխանատու ճանաչվեն նահանգապետները: Պատրիարքը չըջաբերական է արձակել իր ժողովրդին, որ կարգադրեց եկեղեցիներում: Շրջաբերականի մէջ պատրիարքը պախարակում է ուսումը արձակելու գործը: Յեղափոխական կոմիտէի վարչի ճիւղը սպառնական նամակ է ուղարկել պատրիարքին, մեղադրելով նրան, որ նա դարձել է կառավարութեան գործընկեր»:

«Новое Время» ում կարդում ենք. «Ժընէվում հրատարակվող հայոց «Օրօշակ» (Կրթական) լրագրի խմբագրութիւնը եւրօպական մամուլի նշանաւոր օրգաններին ուղարկել է հետեւեալ հեռագիրը. «Մենք վճռապէս հերքում ենք օսմանեան հաղորդագրութիւնը, որի մէջ Կ. Պօլսի վերջին զէպերի հեղինակները անուանվում են անարթիստներ և չարագործներ: Կա Կ. Պօլսում գտնվող հայոց յեղափոխական դաշնակցութեան կենտրոնական կոմիտէի գործընկեր, իսկ նոյն դաշնակցութեան միւս կոմիտէները զեկապարում է Ֆիդայա» գործը, որը այժմ կուր է մղում Վանի վիլայէթում: Անհատաւոր կուր է ստիպում մեզ զիմէ կուր ամեն տեսակի միջոցներին»:

Թիւրքոյանական հաշտութեան բանակցութիւնները և Կրեաթի ինքնավարութեան խնդիրը միանգամայն մոռացնել են տուել թիւրքացի Հայաստանի ընթերցողներին ինչից: Այս ամիսով Պետերբուրգի «Сынъ Отечества» լրագիրը վերջերս մի քանի առաջնորդող յօդուածներ նուիրեց հայոց հարցին: Յայտնելով, որ Եւրօպայի ժամանակագրապէս, մինչև կրեաական խնդրի լուծումը, յետաձգել է Հայաստանում ընթերցողները մոռացելու հարցը, լրագիրը ասում է. «Բ. Կուրը վախճանում է ընթերցողները մոռացնելու պահանջը կը կրկնվի, ինքն առաջ է ընկել, ցանկանալով արմատաճան անել հայկական շարժումը, ձգտելով ապացուցանել Եւրօպայի առաջ հայկական շարժման յեղափոխական բնուրուութիւնը և իր պատրաստականութիւնը՝ խեղդել այդ շարժումը, նա արուեստական կերպով առաջ է բերում յեղափոխութեան ուրուականը. նրա զրգոյիչ—գործակալները սերմանում են խռովութիւն և ոստիկանութիւնը բաց է անում սպանութեան դժոխային փորձեր ճիշդ այն չափով, ինչքան հարկաւոր է իր շահերի համար: Այդ բաւական չէ. գործունէայ ոստիկանները չըջում են դաւաճներում, տարածելով ամենատանիւր լուրեր հայերի դաւաճութիւնների և նրանց երթագրեալ չարագործութիւնների մասին: Ձերբակալութիւնները սարսափով լցրել են հայերի սրտերը և նրանց համբերութեան բաժակը արդէն լցվել է: Ինչի մէջ են նրանք մեղաւոր, ոչ ոք ոչինչ չը գիտէ: Եւ ասան այն ժամանակ, երբ խիստ և անխնայ վրէժնորդութիւնը հալածում է անմեղներին, բարձր իշխանութեան շորհները թափվում են յայտնի մարդասպանների վրա, որոնք կրակ են տուել խաղաղ զիւղերը և սուխի ծաղի են անցրել կաթնակեր երեխաներին: Բայց միթէ Եւրօպայի անտարբեր հանդիսատես կը մնայ, բացականչում է ուսում լրագրից:

«Новости» լրագրին գրում են Կ. Պօլսից. «Բ. Կուրը զժգո՞ւ է այն անտարբեր վարմունքից, որ ցայց տուեց Պարսկաստանը զինուորված հայերի վանի վիլայէթի վրա գործած յարձակման զէպերում: Այստեղի պարսից ղեկավարները ասում է, որ իր կառավարութիւնը կարգադրութիւններ է արել, բայց պարսից ընդհանուր նահանգապետները, որոնք վաղով են գտնվում իրանց տեղերը, ասում են, ինչ որ ցանկանում են, նրանք զօրք էլ չունեն, այնպէս որ նոր արշաւանքներ կարող են տեղի ունենալ, քանի որ առաջինը անպատիւ մնաց»:

«Daily News» լրագրին, օգոստոսի 7/19-ից հեռագրում են Կ. Պօլսից հետեւեալը. «Նշանաւոր հայերը ընդհանրապէս ողբում են վերջին զէպերը, որոնք կարող են վնասել հայերի դատին և առիթ լինել թէ գաւառի հայերի վրձակի վատթարանալուն և թէ Կ. Պօլսի քրիստոնէայ աղգաբնակչութեան անարեւելան: Բ. Կրան մէջ գցած ուսումը պայթեց ներքին սենեակներից մէկի մէջ, որ չինված էր փայտից: Պայթիւնից զարգաց բոլոր չըջակալքը, կտրտվեցին լուսամուտները և չարժիկները պատերը: Շատերը վնասվեցին, իսկ երկուսը մեռան, բոլորն էլ թիւրքերից: Ոստիկանութիւնը իսկայն միջոցներ ձեռք առաւ խառնակութիւնների առաջն առնելու:

Օգոստոսի 8/20-ից հեռագրում են հետեւեալը. «Կ. Պօլսի թիւրք ամբարի մէջ զժգոհութիւն է տիրում, որովհետեւ նրան թող չը տուին կտորել հայերին: Կառնաւորված հայերից մէկի անունն է Կաֆի Օսկեան (?). կառնաւորված են դարձեալ երեք հայ կուղեներ թաղում, չորս հայ կուր-կափիում: Բ. Կրան մէջ ուսումը զգողը հազել էր թիւրքական զինուորական համազգեստ և ուսումը վախճանված էր ուսուցիչ լրագրիւրների թերթերի մէջ: Փոքր-Ափայի հայ յեղափոխականների ղեմ ձեռք են առնվում զինուորական միջոցներ: Երբեք մի օտ մեծ շտապով նորոգվում են արտիթիւնները և ուղարկվում են այնտեղ զօրքեր: Կ. Պօլսի հայերի չըջանում հանգստութիւն է տիրում: Այն անձինք, որոնք վերջին շարժվող ընթացքում անցաբեր են ինչ ստացել Եւրօպա գնալու համար, զեկուրում անտացան, որ տեղից չը շարժվին: Կառնաւորութիւնները տեղի ունեն մեծ թիւով:

Օգոստոսի 7/19-ից ուղարկված հեռագրիւրները

հաղորդում են հետեւեալը. «Հէնց որ լուր տարածվեց ուսմանի պայթիւնների մասին, թիւրք ամբարի զուրս թափվեց փողոցները, թիւրքերից մի քանիսը ունէին ձեռքերին մահակներ, որոնք անցեալ տարի այնքան գործ կատարեցին: Ոստիկանութիւնը ուղարկեց բոլորին տուն, իսկ մահակ ունեցողներին կառնաւորեց: Մանր տրամադրութիւն է տիրում, որովհետեւ մօտեցնում են անցեալ տարվայ օսմանեան բանկի զէպի տարեգարձը՝ օգոստոսի 14/26-ը, և սուլթանի ծննդեան օրը, օգոստոսի 19/31-ը: Մօտեցել են Կ. Պօլսին անգլիական «Մեկլիտա» և իտալական «Արքիմիդ» շաւերը»:

«Daily News» լրագիրը հաղորդում է հետեւեալը տեղեկութիւնները Կ. Պօլսի վերջին զէպերի մասին. «Օսմանեան բանկի և Գալաթիա Սերայի մէջ կառնաւորված երկու հայերի ցուցմունքների հիման վրա՝ կառնաւորվեցին բաղ-մաթիւ անձեր, որոնց մէջ կան շատ կանայք: Գալաթիա Սերայում կառնաւորվածը խոստովանեց, որ յայտնի անձեր ուղարկացել էին սպանել նրան և նրա ընտանիքի անդամներին, եթէ նա ուսմը չը գցի, իսկ վարձատրութիւն խոստացել էին 150 ֆունտ, երկու զինված հայ էլ նշանակված էին նրան պաշտպանելու ընթացքի ներքո: Նա յայտնեց թէ՛ որովհետեւ կոմիտեաւոր դաւաճանել է՝ միայնակ թողնելով նրան, ուստի նա էլ կը տայ այն բոլոր մարդկանց անունները, որոնք գործին մասնակից են»:

ՖԻՆԱՆՍ-ՈՒՍԱԿԱՆ ԲԱՆԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

Գիտար է նկարագրել այն հրճուանքը, որ արտայայտում է ֆրանսիական մամուլը Ֆէլքս Ֆօրի ընդունելութեան առիթով: Ամբողջ ֆրանսիան իր ուշադրութիւնը կենտրոնացրել է կրօնչատան, Պետերբուրգի և Պետերբուրգի վրա. կուսակցական բոլոր պաշարները զաղարկել են հանրապետականների, միապետականների, արմատականների մէջ մի տեսակ զինադադար է հաստատվել, որպէս իմ Ֆէլքս Ֆօր հնարաւորութիւն ունենալ երեւալ Ռուսաստանում իբրեւ ամբողջ ֆրանսիայի ներկայացուցիչ: Ֆրանսիական բոլոր զաղաքներում տոնախմբութիւններ են կատարվում. փողոցները, հասարակական չիւնութիւնները, մասնաւոր տները զարդարվում են զրօշկներով, ծաղիկներով, պսակներով, ամեն կողմից ուղեբաններ են տեղում, որ Ֆէլքս Ֆօրի Ռուսաստան մտնելու օրը այսուհետեւ համարվի իբրեւ տոն օր և նրա տարեգարձը միշտ չըբողութեամբ կատարվի ամբողջ ֆրանսիայում: Ֆրանսիան հրճուում է այն մտքով, որ երբորդ հանրապետութեան հաստատութիւնից ի վեր, առաջին անգամ հանրապետութեան նախագահը այցելութիւն է տալիս իբրեւ հաւատարմութիւն մի օտար պտնութեան վեհապետին: Նոյն իսկ այն լրագրիւրները, որոնք առաջ խէթ աչքով էին նայում ֆրանսիական դաշնակցութեան վրա, տեսելով որ հանրապետական և անաւան միապետական երկիրների մէջ անհնարին է դաշնակցութիւնը, այժմ, շրջառած Ֆէլքս Ֆօրին Ռուսաստանում ցայց տուած վառաւոր ընդունելութիւնից, յայտնում են, որ հանրապետութիւնը և միապետութիւնը կարող են միանալ քաղաքակրթութեան, պրօգրէսի և արդարութեան հողի վրա:

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, օգոստոսի 10-ին
Մի քանի օր առաջ, զիւղերով, մի պարսիկ պաշտօնեայ մի քանի ծառայողներով Լիւպայ թաղում խուզարկեց մի հայի տուն, կտակածաւոր մի անձն գտնելու համար, բայց ոչ այդպիսի սինձ են գտել և ոչ էլ մի կառնաւորաւոր թուղթ: Լուր է պատում, որ մի քանի ուրիշ տներ եւ թիւթ և կերպով խուզարկել են: Մինչև այժմ պարսից կողմից մի այդպիսի անտեղի ըսվել է, որ քանից պարզ երևում է, որ թիւրքաց կառավարութեան թեղաղրութիւնը հանում է նպատակին...
Պարսից կառնաւորները հայերի ղեմ՝ աւելի ծանրացան այն պատճառով, որ մի հայի լատնութեամբ գտնվեց մի քանի բեռ. փախուչ, որ զգալիս պարսիկները զրկել էին այդտեղ՝ այստեղի սեղանաւորներին ծախելու համար: Բա-

Типографія Канцел. Главвонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. кав.